

[illegible]

מונוגרפיות בתולדות עם ישראל

ישעיהו גפני

יהודי בבל בתקופת התלמוד

חיי החברה והרוח

ישעיהו גפני

יהודי בבל בתקופת התלמוד

חיי החברה והרוח

מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל

ירושלים תשנ"א

מונוגרפיות בתולדות עם ישראל
מפרסומי מרכז זלמן שזר

המערכת המדעית

פרופ' אברהם גרוסמן (יו"ר), פרופ' אריה גראבויס, צבי יקותיאל
ד"ר ירחמיאל כהן, ד"ר משה רוסמן, פרופ' יעקב שביט
מרכז המערכת: יצחק כהן

עריכה והבאה לבית הדפוס: יחזקאל חובב
הדפסה חוזרת תש"ע

ספר זה מופיע
בסיוע הרשות למחקר ופיתוח, האוניברסיטה העברית

מסת"ב 965-227-065-2

© כל הזכויות שמורות
מרכז זלמן שזר, 1990

אין להעתיק או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו, בשום צורה ובשום אופן, אלקטרוני או מכני,
לרבות צילום או הקלטה, ללא קבלת אישור בכתב מהמוציא לאור.

הודפס בדפוס אליניר

ספר זה מוקדש

**לאמי מורתי
מרת בתיה גפני
לבית פלדמן**

**ולזכר
אבי מורי
ר' ראובן גפני ז"ל**

תוכן העניינים

9	הקדמה
11	מבוא
	פרק ראשון
	הרקע המדיני: תקופת הבית השני, המשנה והתלמוד
20	א. ראשית היישוב היהודי בבבל
25	ב. התקופה ההלניסטית
26	ג. התקופה הפרתית
36	ד. התקופה הסאסאנית
	(1) המאה ה'ג' 36; (2) המאה ה'ד' 43; (3) שלהי המאה ה'ד' והמאה ה'ה' 46
	פרק שני
	בבל הקדם-תלמודית: פעילות תרבותית-רוחנית
52	א. מבוא
54	ב. היצירה הספרותית בבבל בראשית ימי הבית השני
61	ג. יצירות מיהודי בבל בכתבי יוסף בן מתתיהו
68	ד. יהודי בבל בארץ ישראל: הלל ובני דורו
76	ה. שלהי ימי הבית השני וראשית תקופת המשנה
81	ו. יהודי בבל אחר מרד בר-כוכבא ושאלת "התנאים הבבליים"
86	ז. משנת רבי נתן, מתניתא דבבלאי והילכתא דבבלאי
	פרק שלישי
	חיי היהודים בבבל-התלמודית: הנהגה ארצית ומבנה קהילתי
92	א. מבוא
94	ב. הנהגה כלל-ארצית: ראשיתה של ראשות הגולה
98	ג. הנהגה יהודית כלל-ארצית: בין ראשות הגולה לנשיאות
104	ד. הקהילה המקומית ופועלם של חכמים: מערכות צדקה וחינוך
109	ה. בית הכנסת בבבל: תפקידיו ותזמיתו בעיני הציבור
117	ו. זיקת היחיד למקום מושבו בבבל: המישור הארצי והמישור הלוקאלי
	(1) היהודי כבן עיר לצרכים אדמיניסטרטיביים 117; (2) לוקאל-פטריוטיזם
	בקרב יהודי בבל: הגורמים והביסויים הכלל-בבליים 119; (3) לוקאל-פטריוטיזם
	וסענת הבבליים לטוהר הייחוס 121

פרק רביעי

המכנה החברתי של יהודי ככל

- 126 א. מבוא: יהודי ככל והחברה האיראנית
- 129 ב. רבדים ומעמדות בחברה היהודית: החקלאות ועובדי האדמה
- 133 ג. עבדים
- 137 ד. גרים וגויר

פרק חמישי

"בין ישראל לעמים" ככל התלמודית

- 149 א. מבוא: קשרים בין יהודים לנוכרים
 - 152 ב. קשרי יומיום בין יהודים לנוכרים
 - 156 ג. "פרסים", חגים פרסיים ולשון פרסי
 - 161 ד. יהודי ככל והתרבות האיראנית העממית
- (1) אסטרולוגיה 165; (2) דימונולוגיה 167; (3) קמיעות והשבעות 172

פרק שישי

ישיבות ככל: התפתחות, מכנה ותפקידים ציבוריים

- 177 א. כיוונים במחקר ושאלת המקורות
 - 181 ב. ראשיתן של הישיבות: העדויות בספרות הגאונים
 - 185 ג. המונח "ישיבה" וצורפיו בספרות חז"ל
 - 190 ד. תאורי הישיבות כמסגרת פורמלית: "שורות" ו"כלות"
- (1) סדרי הישיבה בארץ ישראל: שלוש שורות 192; (2) סוגיית בבא קמא קיז ע"א 194;
(3) "כלות" – שורות בישיבות בבל 198; (4) נוסחה לתאור השורות בישיבות בבל 200
- ה. בין החכמים והקהילה
- (1) זרשות בציבור בבבל התלמודית: הפרקא 204; (2) ה"כלה" בתקופת האמוראים 213;
(3) הישיבות כבתי דין 226; (4) מינוי ראשי הישיבות ומעמדם האוטונומי של חכמי בבל 232

נספחים

- 239 נספח ראשון: לחקר הכרונולוגיה התלמודית באיגרת רב שרירא גאון
- נספח שני: השפעות באיראן ובאימפריה הרומית על חיי המשפחה:
- 266 היחס לנישואין בקרב יהודי ככל
- נספח שלישי: "יתב רבי פלוני אחורי רבי פלוני, ויתב רבי פלוני
- 274 קמיה רבי פלוני, ויתב וקאמר"
- 281 ביבליוגראפיה וקיצורים

- 303 מפתח

הקדמה

"יהודי בבל בתקופת התלמוד" מבקש לצייר את דמותה החברתית-התרבותית של הקהילה היהודית בבבל בתקופת התלמוד. הדיון מתמקד בתולדות היהודים בבבל וביחסם לחברה הסובבת ולתרבותה. אין הספר מתיימר לעמוד על כל ההבטים של קהילה יהודית מפוארת זו, שכן הספר נועד מלכתחילה להיות מונוגרפיה אחת בסדרה של מבואות וסקירות על עולם התלמוד. משנתעכבו התוכניות המקוריות של הסדרה, הוחלט להוציא את הספר בנפרד, והמתכונת המקורית היא שקבעה את הנושאים שהודגשו בספר ונידונו בו בהרחבה.

הפרק הראשון סוקר את הרקע הפוליטי והחברתי לצמיחתה של הקהילה היהודית בבבל, מראשית דרכה בשלהי ימי הבית הראשון, ועד לפרק הזמן שאנו דנים בו: ימי הממלכה הפרסית והסאסאנית. ממלכה זו באה לעולם בדיוק באותו פרק זמן המוגדר אצלנו ראשית תקופת התלמוד, כלומר המחצית הראשונה של המאה הג' לספה"נ. הפרק השני עוקב אחר ההתפתחות הרוחנית והיצירה היהודית הספרותית בבבל עוד לפני תקופת התלמוד, במטרה לעמוד על טיבה של קהילת בבל עוד בטרם עלתה למעמד של בכורה בין קהילות ישראל שבתפוצות. שלושת הפרקים הבאים מוקדשים לבדיקת הבטים שונים של חיי החברה היהודית בבבל בתקופת התלמוד: מוסדות ההנהגה הארציים והמקומיים; המבנה הקהילתי המקומי; השרותים שהעניקה הקהילה לציבור היהודי הרחב; המרכיבים החברתיים השונים בציבור היהודי; והמגע התרבותי והחברתי עם העולם הלא-יהודי על כל רבדיו החברתיים. הפרק האחרון דן בהתהוותן של ישיבות בבל ובמעמדם של חכמי היהודים בעיני תלמידי בית המדרש ובקרב הציבור היהודי כולו. מטרת הספר לאפשר לקורא להכיר הכרות ראשונית את קהילת היהודים שמילאה תפקיד מכריע בגיבושו של העם היהודי לדורות. גם בקרב המתמסרים ללימוד ולעיון בתורתם של אמוראי בבל אין ההבטים ההיסטוריים והחברתיים של אותה הקהילה נהירים כל צורכם, וחיבור זה נועד להשלים במשהו את החסר, הן ללומדים והן לציבור הרחב.

בסוף הספר באה רשימה של הקיצורים הביבליוגרפיים לרוב המחקרים שנזקקתי להם. ההפניות הביבליוגרפיות בספר כולו הן על פי אותה הרשימה.

רשימת המסייעים בכתיבת ספר זה ארוכה ומכובדת, ועלי להקדים ולבקש סליחה אם

הקדמה

נשפט ממני זכר אחד מהם. עם ראשית כתיבת הספר, עמדה לצדי קבוצה של חוקרים דגולים, שקראה את שני הפרקים הראשונים והעירה לי על שגגות ועל חסרונות. ייזכרו במיוחד מו"ר פרופסור א"א אורבך, וכן הפרופסורים מ"ד הר, י' זוסמן וי' תא-שמע. הפרק השישי בחיבור זה מבוסס בחלקו על עבודת הדוקטור שכתבתי באוניברסיטה העברית בירושלים בהדרכת מו"ר פרופסור שמואל ספראי. תרומה מיוחדת לראשית דרכי בחקר יהדות בבל תרם מורי המנוח פרופסור א"ש רוזנטל ז"ל. ידידי פרופסור אהרון אופנהיימר עבר על חלק הארי של הספר, וגם הערותיו הצילוני מפכים קטנים ושאינם קטנים. בענייני לשון נועצתי עם ידידי פרופסור מ' סוקולוף ועם מר' ברויאר, וכרגיל למדתי רבות משיחותי עמהם. חוב גדול חב אני למר יחזקאל חובב, שתקן והתקין את הספר כעורך מסור ונבון, והשכיל פעמים רבות לחוש באי-בהירות שבדברי ולשפרם. תודתי למנכ"ל מרכז זלמן שזר, ידידי מר צבי יקותיאל, שידע לעודד ולקדם בטוב טעם את שלבי הכתיבה והעריכה של הספר, אפילו בעיצומם של ימים קשים שעברו עליו ועל בני ביתו. תרומה מיוחדת באה לי מבני משפחתי בכל שלבי עבודתי, ובמיוחד רבה העזרה וגדול הסייע שזכיתי להם מצד אשתי היקרה, נעמי. אלא שאין תרומה זו מתייחדת רק לענייני רוחה נפשית, המסייעים לאדם להקדיש מזמנו ללימוד ולעיון: אשתי טרחה רבות בעניין הספר עצמו, ובמיוחד בהכנת הרשימה הביבליוגרפית, ובני חנן נ"י סייע בבדיקת מראי המקומות שבספרות חז"ל. דברים אלה נכתבים ביום י"ט בסיון תש"ן, יום השנה הראשון להסתלקותו בנסיבות כה מכאיבות של מורי היקר פרופסור מנחם שטרן ז"ל. הוא קרא את כתב היד מתחילתו ועד סופו, והערותיו הרבות הן רק מעט שבמעט מתרומתו הכוללת לעיצוב דרכי בחקר תולדות ישראל בימי הבית השני ובתקופת התלמוד. שמחת הסיום של חיבור זה, שפרופסור שטרן המנוח כה סייע ועודד בכל שלבי כתיבתו, נמהלת בצער על אשר "אבד חסיד מן הארץ". מי יתן וידבקו בנו לפחות מקצת ממידותיו וממעלותיו של מורנו האהוב, כחוקר וכאדם.

ישעיהו גפני

ב"ה, י"ט בסיון תש"ן, ירושלים

מבוא

ספרי מבוא ורקע לימיהם של חז"ל ולספרותם אינם חידוש של הדורות האחרונים, וכבר מאות שנים לפני הופעתה של "חכמת ישראל" השכילו חכמים שונים לדעת, "כי בלי שימת עין על סדר התנאים והאמוראים ועל סדר זמנים הקדמונים ועל הרוח אשר משל בו וביותר על המאורעות אשר פעלו עליהם בדרישתם – לא ישיג לעולם ידיעה ברורה מחכמת קדמונינו".¹ דא"עקא, גם ספרי "מבוא" אלה, שראו אור לראשונה עוד בימי הגאונים, נועדו על פי רוב ללומדים עצמם, כאשר ביקשו מחבריהם של הספרים להכניס סדר וארגון בעיונם של המצויים כבר – על פי דרכם – בספרות חז"ל. על כן, לא נתנו כותבי המבואות את דעתם על תחומים נרחבים בחיי החברה של כלל היהודים בארצותיהם, ולרוב צמצמו את דבריהם לתחומים הנוגעים במישרין לדרכי הלימוד ולמסורות שנידונו בין כותלי בית המדרש.

לעומת זאת, בדור האחרון החלו חוקרי התורה שבעל פה, והמקצועות הנלווים לתחום זה, ליתן דעתם לחיבורי מבואות גם בשביל המתחיל בלימוד התלמוד. "המתחיל" – לא במשמע של תינוקות של בית רבן, אלא דווקא הקורא המשכיל, אשר בשל סיבות שונות לא זכה לגירסא דינקותא, והוא מבקש לעמוד על התפתחויות בחקר התלמוד. אף חיבורנו שלנו אינו אלא בבחינת מבוא, שנועד לשרטט את הרקע המדיני והחברתי-התרבותי לצמיחתה ולהתפתחותה של קהילת בבל התלמודית.

ואכן, דומה שכגודל תרומתה של קהילת בבל לקביעת דפוסייה של האומה היהודית לדורותיה, כך מידת קיפוחה במסגרת המחקר ההיסטורי הענף שהוקדש לתולדות ישראל, מאז ראשית ימיה של חכמת ישראל ועד לשנים האחרונות ממש.² קיפוח זה נותן אותותיו לא רק במספר המועט יחסית של חיבורים שהוקדשו במיוחד לתולדות הקהילה הבבלית, מראשית ימי הבית השני ועד חתימת התלמוד, אלא גם בשעבוד ובהסטה של העיון הזה לצרכים החורגים בהרבה מעבר לחקירת ההיסטוריה לשמה. כבר בתקופת הגאונים עלתה ונידונה שאלת קדמותה וסמכותה של תורת בבל ומסורותיה, אגב העימות שנתפתח בין המרכז הבבלי לבין המרכז היהודי שבארץ ישראל (ואין דברי

1 א"ה וייס, "מבואות התלמוד ותולדותיהם", בית תלמוד, א, ויען תרמ"א, עמ' 26.

2 לתמונת המחקר ההיסטורי על יהודי בבל בתקופת התלמוד ראה: גפני, סקירה, עמ' 5-17.

פרקוי בן-באבוי³ אלא הד קיצוני ביותר לתופעה זו). והנה, גם בדורות אחרונים קבעו לא פעם רושמי דברי הימים, הוגי דעות ורועים רוחניים את דמותה של בבל התלמודית על פי התייחסותם הערכית למסורת התלמודית, אם לשבט ואם לחסד. מגמתיות זו השפיעה על הצגת דמותה של הקהילה הבבלית גם בהרצאתם ההיסטורית.⁴

ולא זו אף זו. דומה שתאור קהילת בבל התלמודית נתקפח דווקא בשל העובדה, שקהילה זו הועמדה בצלה של היצירה הספרותית המונומנטאלית שהורשה לעם ישראל, ושתפסה מקום מכריע בקביעת דפוסי אמונה ומשפט יהודיים לדורי דורות. בצדק העירו חוקרים, שתולדות ישראל בכבל נתפסו והוצגו במידה רבה כ"היסטוריה תלמודית", ובכך נעשה שימוש במונח ספרותי לצורך תיחום והגדרה של תקופה היסטורית.⁵ ואולם, אם בספר כמו "דור דור ודורשיר" לא"ה וייס⁶ ניתן להצדיק את עצם התופעה,⁷ שכן מלכתחילה הציג המחבר את יצירתו כ"דברי הימים לתורה שבעל פה", הרי שהדברים מובנים פחות ביצירתו הקלסית של גרץ, שהפרק ה"בבלי" שבה הוא מן התרומות החשובות לחקר תולדות היהודים בעת העתיקה.⁸ להוציא כמה דברי רקע לתולדות ארץ בבל וחלוקתה הגאוגרפית, רוב הרצאתו של גרץ על קהילת בבל אינה אלא דברים הנוגעים לחכמי בבל וליצירתם הרוחנית. אמנם, ישנם דיונים קצרים על יחסי יהודים והשלטון הסאסאני, אבל אלה מיוסדים, רובם ככולם, על אנקדוטות מן התלמוד עצמו, כגון הפגישות הידועות בין שמואל לשבור הראשון, או בין אפרא הורמיו ובנה שבור השני לבין חכמי פומבדיתא במאה הד'. אין למעט, כמובן, בידיעותיו של גרץ בתולדות העולם העתיק, אבל אלה נתייחדו בפרק זמן זה בעיקר לעולם הקלסי, ולענייננו – העולם הרומי-הביזנטי. גרץ ראה בכבל יחידה נפרדת לחלוטין, המנותקת במידה רבה מן הזרם העיקרי של העשייה ההיסטורית. על כן, כשבא לתארה הסתפק במידע תלמודי, בתוספת הערות מעטות מספרי הגאונים, כגון, "איגרת רב שרירא גאון", "סדר תנאים ואמוראים" ו"סדר עולם זוטא".⁹

3 ראה דברינו בפרק ו, סוף סעיף א.

4 על תופעה זו ראה להלן, במבוא לפרק ב (סעיף א), וכן בפרק ה, סעיף ד, והערות 68, 69.

5 ראה: ניוזנר, יהודים ויהדות, עמ' 159–177: הנ"ל, בבל, ד, עמ' 424–436. ללימוד סגנוניה על כינויי תקופות ותיחומן, ותקופתנו במיוחד, על פי מושגים מתחום הספרות והתרבות, ראה: D. M. Goodblatt, "Towards the Rehabilitation of Talmudic History", in: B. M. Bokser, *History of Judaism – The Next Ten Years*, Chico 1981, p. 32.

6 הופיע לראשונה בווינא, בין השנים תרל"א–תרנ"א.

7 חזת, חרף גישתו העוינת למציאות הבבלית, היונקת ללא ספק מעמדותיו לגבי המציאות בימיו. וראה, דרך משל, דבריו החריפים על חובשי בית המדרש בבבל, אשר "ממאס לעבוד עבודה בחרו הבטלנות לשקוט על שמריהם בבית המדרש" (דור דור ודורשיו, ג, עמ' 173).

8 גרץ, היסטוריה, ד, פרק טז, עמ' 247 ואילך; גרץ-שפ"ר, ב, פרק יד, עמ' 340 ואילך.

9 הוא הדין לפרקים הבבליים בספרו של י"א הלוי, "דורות הראשונים", העוסקים ברובם אך ורק

המחקר בתולדות יהודי בבל התלמודית התקדם לא מעט במהלך מאה השנים האחרונות, החל ממבואו הגרמני של פונק ועד למחקריהם של ניוזר, בר, גודבלאט, אופנהיימר ואחרים, שנתפרסמו בשלושים השנים האחרונות. אך דומה שהשאלה העיקרית נותרה בעינה: באיזו מידה ניתן לחרוג מעבר לעריכת סדרי דורותיהם של חכמי בבל או מעבר לסידור האנקדוטות התלמודיות לפי נושאים או מרכיבים גאוגרפיים, ולשאוף לתמונה כוללת יותר ולהכרה רבה יותר של הגורמים שתרמו לעיצובה המיוחד של קהילת יהודי בבל. הקורא בחיבור זה יחוש בדרכים שנקטנו כדי לשבור את ה"סגירות" שבאופיה של הספרות התלמודית, מצד אחד, ובכללי הזהירות שמנעו בעדנו מלהסיק מסקנות מעבר למה שהמקורות שבידינו מתירים, מצד שני. וכל זאת – גם כאשר המחיר ששילמנו היה בהעמדת שאלות מרכזיות ב"צריך עיון" ובמסקנות חלקיות בלבד.¹⁰

בגישתי ובדרכי עבודתי בחיבור זה הושפעתי רבות ממה שלמדתי ממורי שבאוניברסיטה העברית: רושם רב ביותר עשו עלי דבריו הפרוגרמטיים של א"ש רונטל ז"ל. חוקר תלמוד דגול זה ניסח בצורה בהירה ומדויקת את כללי הגישה לעיון ולמחקר בספרות חז"ל: "על שלושה דברים כל פרשנות פילולוגית-היסטורית עומדת: על הנוסח, על הלשון, על הקונטקסט הספרותי וההיסטורי-ריאלי כאחד".¹¹ הבא לכתוב את תולדות יהודי בבל התלמודית אינו רשאי להתעלם אף לא מאחד מן הקריטריונים הללו, ודומה שאבני נגף אלה אכן הרתיעו רבים וטובים. ברורי הנוסח של התלמוד הבבלי, ועמם ברורי לשון הקשורים לא רק לדיאלקט הארמי-הבבלי אלא גם לפענוח ולזיהוין של מילים שאולות מן הפרסית – שני תחומי מחקר אלה עדיין עומדים

בתולדות החכמים והשיבות, והמצטיינים בעיקר בביקורת חריפה ועוקצנית על "חוקרי אשכנז", אף שידעויותי הכלליות בהיסטוריה, ברגע שאינן מתבססות על בקיאותו המופלאה בדברי חז"ל, לקוחות ככל הנראה בעיקר מדבריהם של גרץ, ש"ר, וייס ואחרים, היינו דווקא אותם חוקרים שעמם הוא מתפלמס לאורך כל ספרו.

יפים לתאור גישתנו זו דבריו של אחד מבכירי ההיסטוריונים של העולם העתיק, א' מומיליאנו: "היסטוריונים חייבים להיות מוכנים להודות לגבי כל מקרה, שאין בידיהם אפשרות להגיע למסקנות בדוקות בגלל ראיות בלתי-מספיקות; כדרך השופטים, גם היסטוריונים חייבים להיות נכונים להכריז: 'לא הוכח'". ראה: A. Momigliano, *On Pagans, Jews and Christians*, Middletown 1987, p. 7; וראה גם דבריו הבוטים שם, עמ' 5: "החוקר המסוכן ביותר בכל תחום היסטורי הוא זה הסבור שמכיוון שהוא חכם דיו לשאול שאלה טובה, הוא חושב שבידו הכישרון לתת גם תשובה מספקת".

א"ש רונטל, "המורה", בתוך: *PAAJR*, XXXI (1963), עמ' טו; בנוסף לדברים אלה למדתי רבות – ובפעם הראשונה – על נושאים הנוגעים לתולדות בבל התלמודית גם בשעורים ששמעתי מפי פרופ' רונטל המנוח באוניברסיטה העברית, החל משנת תשכ"ג. במספר מקומות בספר זה נוקטתי לדברים אלה, ובכל מקום כזה ציינתי בהערה שהוא השמיע את הדברים במסגרת הרצאותיו, וכפי שנמסר לאחרונה, עתידים הדברים לראות אור בקרוב בשלמותם.

"יהודי בבל בתקופת התלמוד" מבקש להציע את הרקע ההיסטורי שהביא לצמיחתה של קהילת היהודים בבבל, עד להפיכתה לחשובה שבתפוצות ישראל במשך מאות רבות של שנים. מפעלה הספרותי המונומנטאלי של קהילה זו, התלמוד הבבלי, תרם תרומה מכרעת לעיצוב מערכת האמונות והדעות של העולם היהודי, במסגרת ספרותית הנלמדת והנחקרת עד היום. אף על פי כן לא זכתה קהילת היהודים בבבל לסקירות ולמבואות היסטוריים במידה המתקרבת לאחותה, קהילת היהודים שבארץ ישראל בימי הבית השני, המשנה והתלמוד.

"יהודי בבל בתקופת התלמוד" מבקש לצייר את דמותה החברתית-התרבותית של הקהילה היהודית בבבל בתקופת התלמוד. הדיון מתמקד בתולדות היהודים בבבל וביחסם לחברה הסובבת ולתרבותה. הפרק הראשון סוקר את הרקע הפוליטי והחברתי מראשית דרכה בשלהי ימי הבית הראשון ועד לימי הממלכה הפרסית הסאסאנית, בפרק הזמן המוגדר אצלנו ראשית תקופת התלמוד, כלומר המחצית הראשונה של המאה הג' לספה"נ. הפרק השני עוקב אחר ההתפתחות הרוחנית והיצירה היהודית הספרותית בבבל עוד לפני תקופת התלמוד. שלושת הפרקים הבאים מוקדשים לבדיקת הבטים שונים של חיי החברה היהודית בבבל בתקופת התלמוד: מוסדות ההנהגה הארציים והמקומיים; המבנה הקהילתי המקומי; השרותים שהעניקה הקהילה לציבור היהודי הרחב; המרכיבים החברתיים השונים בציבור היהודי, והמגע התרבותי והחברתי עם העולם הלא-יהודי על כל רבדיו החברתיים. הפרק האחרון דן בהתהוותן של ישיבות בבבל ובמעמדם של חכמי היהודים בעיני תלמידי בית המדרש ובקרב הציבור היהודי כולו. מטרת הספר לאפשר לקורא להכיר הכרות ראשונית את קהילת היהודים שמילאה תפקיד מכריע בגיבושו של העם היהודי לדורות, ולהבהיר במה זכתה דווקא קהילה זו למלא תפקיד כה מכריע בעיצוב דרכו של העם היהודי.

ישעיהו גפני משמש פרופסור-חבר בחוג להיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטה העברית בירושלים. המחבר נולד בשנת 1944 ועלה לארץ בשנת 1958. פרסם מאמרים רבים על ההיסטוריה החברתית והדתית של עם ישראל בימי הבית השני, המשנה והתלמוד, ועל הזיקה שבין קהילות ישראל בתפוצות ובין המרכז שבארץ ישראל.

0 01850000099 4
185-99 דאנאקור

הודפס: אלניר בע"מ
עיצוב פיני, 1990